

Galuška, Luděk

**Archeologický skanzen v Modré u Velehradu - velkomoravské
opevněné sídliště středního Pomoraví : (současný stav)**

Archaeologia historica. 2005, vol. 30, iss. [1], pp. 9-22

ISBN 80-7275-056-9

ISSN 0231-5823

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/140607>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

A.

ARCHITEKTURA
A ARCHEOLOGICKÉ PAMÁTKY

Archeologický skanzen v Modré u Velehradu – velkomoravské opevněné sídliště středního Pomoraví

(Současný stav)

LUDĚK GALUŠKA

Obec Modrá se nachází asi 5 km SZ od Uherského Hradiště, v těsném sousedství známého církevního poutního centra Velehradu. Rozkládá se v krásném prostředí údolí Modranského potoka, na jedné z hlavních přístupových cest do pohoří Chřiby, turisticky významné oblasti moravského Slovácka.

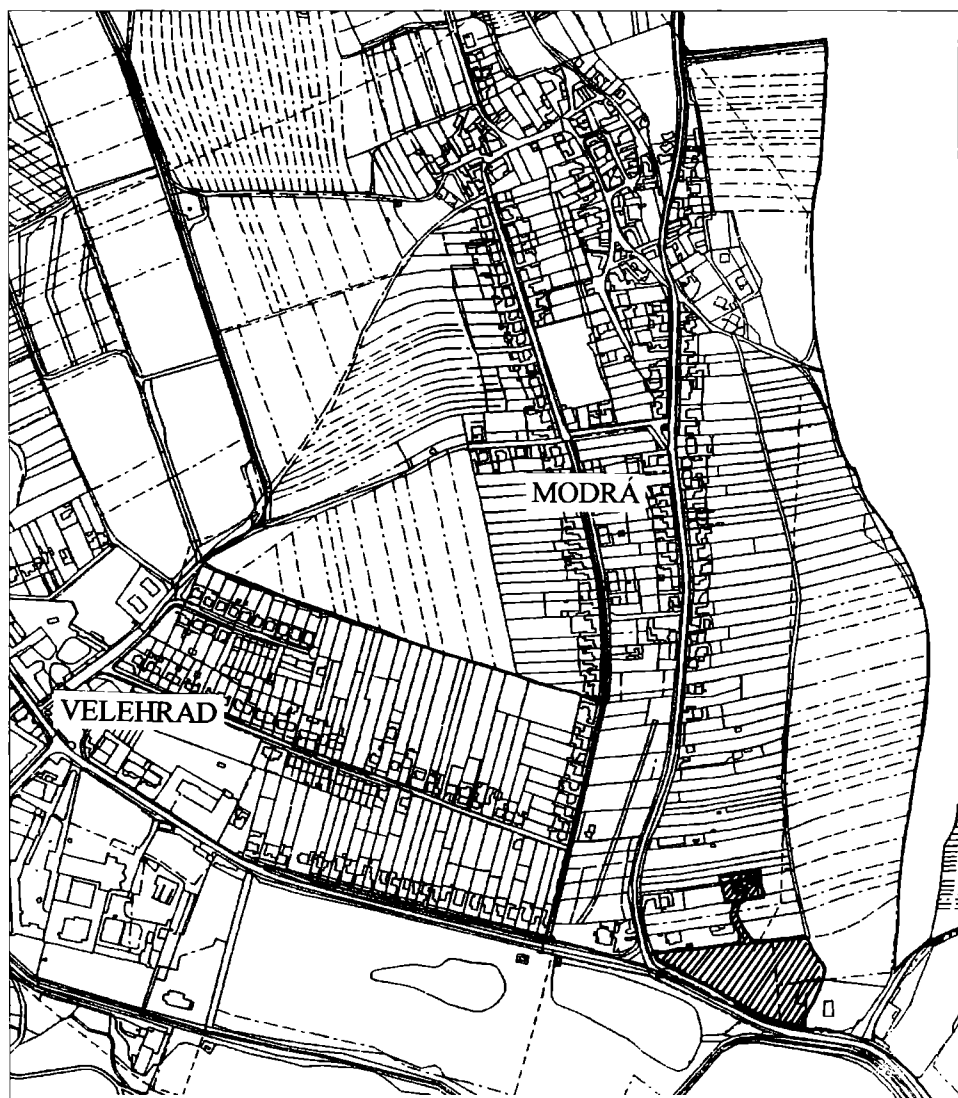
1. Kostel a jeho hypotetická stavební rekonstrukce

Zájemcům o nejstarší dějiny předků dnešních Moravanů a Slováků je Modrá známa především jako významné archeologické naleziště z doby existence Velké Moravy. V jižní části katastru obce se totiž nachází Národní kulturní památka (NKP) – raně středověký kostel sv. Jana, jeden z vůbec nejstarších ze slovanských území severně od středního toku Dunaje (Galuška–Vaškových 2002, 77–86). Počátky jeho „objevování“ sahají až do roku 1911. Právě tehdy totiž na vyvýšené ostrožně nad soutokem potoků Salašského a Modranského známé také jako „Díly u Božího syna“, dnes součásti polohy „Hrubý díl“, objevil profesor bohosloví Jan Nevěřil pozitivivý základů jednoduchého sálového kostelíka s protáhlým obdélníkovým uzávěrem. Porovnal jeho půdorys s románským kostelem sv. Kateřiny na Tetíně, na základě čehož označil svůj objev za „starorománský kostel... z prvotní doby křesťanství na Moravě“ (Nevěřil 1940, 79–80). Až teprve další výzkum Viléma Hrubého provedený v letech 1953–1954 zpřesnil dosavadní nepřilíš jasně datování kostelních pozůstatků, neboť v jeho průběhu došlo kromě odkryvu negativní výplně základových rýh kostela také k prozkoumání okolního kostrového pohřebiště (Hrubý–Hochmanová–Pavelčík 1955, 42–126). Hrobový inventář pocházející z jeho hrobů pak stanovil realizaci kostela a tím i počátky zdejšího pochovávaní na začátek 9. století.

Následně vystoupil známý církevní historik Josef Cibulka s hypotézou, že modranský kostel představuje hmatatelný doklad průniku „iroskotských“ misionářů na Moravu (Cibulka 1958). S tím ovšem většina badatelů nesouhlasila a lze říct, že nesouhlasí ani dnes, byť je tento názor neustále oživován a také doplňován o některé další dílčí hypotézy (naposled Lichardus 2003, 109–118). Převládá spíše názor, že kostel postavili duchovní-misionáři některého z episkopátů bavorské církevní provincie, a to někdy na přelomu 8. a 9. století, popřípadě v průběhu 1. poloviny 9. století (k tomu např. Vavřínek 1980, 278–280). Samozřejmě, že přitom nelze vyloučit ani možnost ovlivnění bavorských stavitelů tzv. „iroskotskými“ vlivy, a to tím spíše, pokud tito přicházeli ze Salzburgu, kde „iroskotští“ biskupové působili ještě okolo poloviny 8. století.

Památková úprava zkoumané plochy spočívala a spočívá i nyní v tom, že povrch v místech negativní výplně někdejších kostelních základů byl překryt izolační fólií, na kterou byl do výšky 20 až 30 cm zbudován náznak kamenného, maltou pojeného zdiva. Okolí zdiva je vysypáno vrstvou valounů šterkopisku, která do značné míry zamezuje prorůstání rostlinstva. Identickou úpravou nadzemních částí bývalých negativů základů velkomoravských kostelů se vyznačují i zbývající volně přístupné objekty NKP na Uherskohradištsku, tedy Staré Město na „Špitálkách“, Uherské Hradiště-Sady „Špitálky“ a také objekt na hradisku sv. Klimenta u Osvětiman.

Skutečností, která až do roku 2000 byla příčinou nepřilíš velké návštěvnosti NKP Modrá – raně středověkého kostela sv. Jana, bylo, že objekt, ač ležící poblíž státní silnice, ležel ukryt

Obr. 1. Východní část katastru Velehradu a jižní polovina katastru obce Modrá s vyznačením plochy archeologického skanzenu a Národní kulturní památky Modrá – velkomoravský kostel Sv. Jana.

mezi porostem okolních zahrad a sadů a tedy oku náhodného návštěvníka zůstával utajen. O jeho přítomnosti věděli skutečně jen zasvěcení.

Proto v polovině 90. let 20. století prosadil starosta obce Modrá pan Miroslav Kovářik záměr vybudovat v blízkosti původních základů velkomoravského kostela jeho stavební hypotetickou rekonstrukci (k terminologii viz. např. Makýš 2003, 201–202) Tento záměr se zpočátku pro mnohé odborníky i laiky jevil jako realizačně příliš problematický a neproveditelný. Postupem doby však převážil na jeho realizaci spíše kladný pohled, byť zůstali i kritici. Architektonickou podobu novému kostelu dal Zdeněk Špičák, známý svojí spoluprací s mnoha významnými archeology středověku, např. Vladimírem Nekudou, Zdeňkem Měřinským, Pavlem Kouřilem nebo Ludvíkem Belcredi. Odborným poradcem zejména v souvislosti s interpretací archeologických pramenů se stal autor této stati. Při vytváření architektonického návrhu přijali realizátoři jako základní ideu závěr, že původní kostel byl

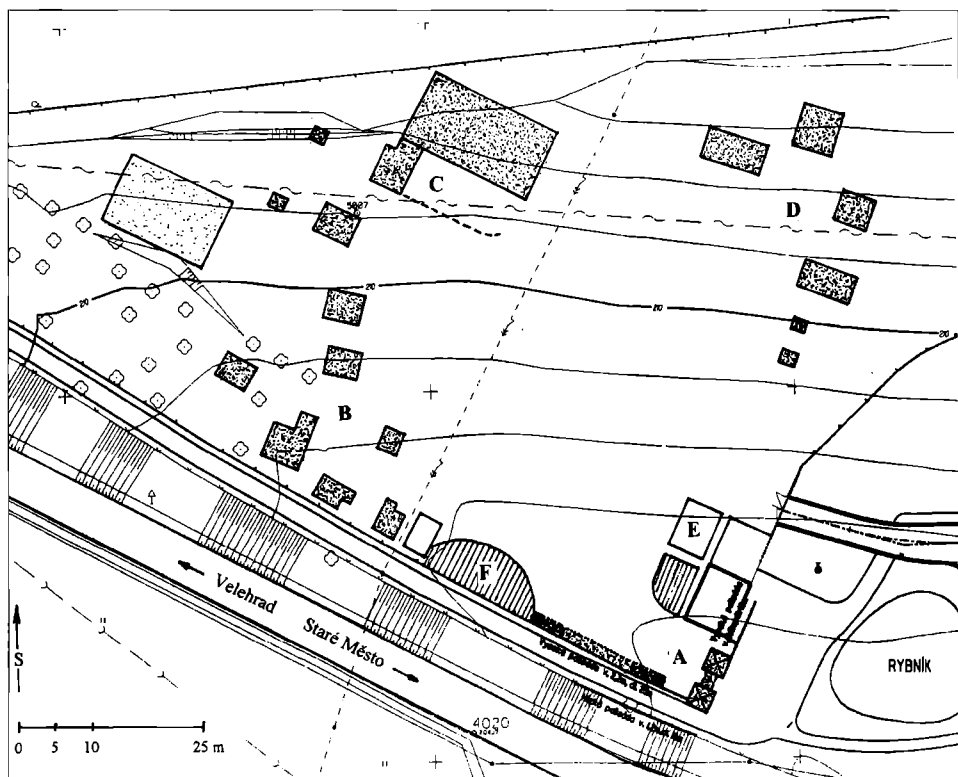
pravděpodobně vybudován staviteli z franského církevního prostředí, tedy že novostavba by měla mít shodné prvky se soudobou architekturou Bavorska, případně i některých dalších oblastí západní Evropy. Ne tedy s prvky z Ilyrie a Řecka z oblasti Balkánu, jak soudil bývalý autor všech doposud v muzeích a expozicích prezentovaných modelů modranského kostela Josef Pošmourný (1961, 134). Proto, zejména co se týká sklonu sedlové střechy a výšky stavby, se novostavba modranského kostela od vzhledu modelů poněkud odlišuje. Nicméně svým celkovým vzhledem se blíží dosud stojící kapli sv. Margity u Kopčian na slovenské straně řeky Moravy nedaleko od mikulčického hradiska, v souvislosti s kterou jsou stále častěji vyslovovány závěry, že by její počátky mohly sahat dokonce až do období Velké Moravy.

Pro velkomoravskou fázi kostela v Modré také nebyla brána v potaz existence věže, často znázorňované na modelech nad středem kostela. Podkladem pro její existenci se v minulosti staly stopy po čtyřech pilířích nalezené v interiéru kostela. Ve shodě s Vilémem Hrubým považuje autor této stati ony pilíře za mladší cisterciáckou vestavbu, resp. dostavbu. Hypotetická stavební rekonstrukce proto věž postrádá. Nelehké bylo také rozhodování, zda omítnout či neomítnout interiér znovupostaveného kostela a dále jakou vytvořit podlahu. V archeologických nálezech z výzkumů Viléma Hrubého se sice objevily ojedinělé úlomky malovaných omítek i části litých maltových podlah, nicméně rozhodnout zcela jednoznačně, že patřily právě velkomoravské fázi kostela, to podle nás nelze, byť se to zdá být pravděpodobné. I proto zůstal (prozatím) interiér kostela neomítnut a podlahu tvoří ploché kameny.

U některých odborníků vyvolal jistě pochybnosti také charakter zdíva modranské hypotetické rekonstrukce, protože se poněkud vymyká zřetě představě o vzhledu velkomoravského zdíva zbudovaného z tenkých podlouhlých „pleskáčů“, známého z jiných nalezišť Moravy. Realizátoři rekonstrukce však vyšli z nálezu otisku padlého zdíva, ze kterého byl Vilémem Hrubým v době výzkumu pořízen sádrový odlitek (Hrubý–Hochmanová–Pavelčík 1955, 51, tab. X:7). Na něm se objevují kameny spíše oválného tvaru a větší rozměry, nikoliv ony drobné „pleskáče“. Mohlo tomu tak být proto, že podle geologických rozborů pocházela většina kamenné suroviny na výstavbu modranského kostela z blízkých Chřibů (Hrubý–Hochmanová–Pavelčík 1955, 52), zatímco u jiných současných staveb – včetně blízkých staroměstsko-uherskohradištských – se jako místo původu kamenného staviva nejčastěji uvádějí Bílé Karpaty (k tomu Galuška 1996, 30–32).

Další „otazníky“ nad hypotetickou stavební rekonstrukcí raně středověkého kostela sv. Jana v Modré týkající se např. vzhledu oken, jejich počtu, způsobu osvětlení interiéru, umístění a podoby menzy jistě alespoň na nějakou dobu ještě zůstanou vděčnými tématy diskusí laiků i odborníků. Je tomu tak proto, že na podkladě našich archeologických nálezů k nim nemůžeme říct nic konkrétního. Vše, co se týká zmíněných prvků tak představuje autorský vklad Zdeňka Špičáka a autora stati, konstrukční prvky související s šindelovou střechou vzešly z dlouholetých zkušeností valašských řezbářů. S „konzervačním“ nátěrem dřevěných interiérových konstrukcí čerstvou býčí krví smíšenou se žlučí se setkáváme ve zprávách z období vrcholného středověku. Před samotnou realizací byl v roce 1997 v místě budoucí novostavby proveden záchranný archeologický výzkum (Galuška 2002, 57). Ačkoliv je toto místo od původních základů vzdáleno jen cca 12 m, nebyl při jeho průzkumu nalezen žádný předmět či objekt archeologické povahy.

Modranská hypotetická rekonstrukce raně středověkého kostela představuje kombinaci architektonických prvků stanovených na základě interpretace konkrétních archeologických nálezů a prvků vzešlých ze studia zahraniční dobové architektury. Má vzhled asi 13 m dlouhého a 7 m širokého na maltu stavěného sálového kostela s protáhlým kvadratickým uzávěrem. Kryje ji sedlová šindelová střecha. Výška zdi působí na první pohled poněkud předimenzované, avšak jak už bylo naznačeno, není to v rozporu ani s poměrnou výškou zdi snad velkomoravského kostela sv. Margity u Kopčian, ani s pravděpodobným vyobrazením původního kostela sv. Jana na rytině s velehradskou tematikou od jezuity Kristiana Hirschmentzla z doby těsně před rokem 1681, kdy kostelík ještě stál (Nevěřil 1940, 73, 79). Zdi kostelní rekonstrukce nejsou omítnuty. Podlaha uzávěru je proti lodi o 20 cm vyvýšena

Obr. 2. Archeologický skanzen Modrá. A – vstup s opěvnovacími prvky, B – sídlištně-hospodářský areál, C – mocenský areál, D – řemeslnický areál, E – objekty a plochy zázemí, F – pódium.

a je oddělena schodem. Stojí na ní jednoduchá menza mající podobu dřevěné desky upevněné na dvou silných odkúrovaných kulech. Dalším prvkem interiéru je masivní ze dřeva vytesaný kříž, svým vzhledem vycházející z malých závěsných kovových křížků známých z Mikulčic nebo ze Starého Města-Uherského Hradiště. Jeho hlavním motivem je znázornění postavy Ukřižovaného oděného v dlouhé tunice. Strop kostela je plochý, deskový, nesený příčnými hrubě opracovanými trámy. Okna jsou šterbinová s dřevěným překladem: čtyři dvojice jsou ve stěnách lodi, dvě dvojice ve stěnách kněžiště, jedno je v jeho východní stěně. Osvětlení lodi dodávají svíce umístěné na jednoduchých nástěnných železných svícnech, nad menzou visí ze stropu ještě dřevěný kruhový nosič svící. V čelním západním štítu kostela se nachází otvor, kde je zavěšen deskový zvon ovládaný motouzem visícím ke vstupu do interiéru kostela. Vstup samotný tvoří masivní dvoukřídlé dveře uzamykatelné pomocí systému hákovitého klíče. Protože se novostavba nachází asi 12 m severně od místa skutečného archeologického objevu s vytyčenými liniemi základového zdiva nehrozí, že by s odstupem času mohla nastat situace, kdy by právě ona začala být považována za originální velkomoravskou stavbu. Tuto obavu zpočátku vyjadřovali někteří odpůrci projektu.

Hypotetická stavební rekonstrukce raně středověkého kostela sv. Jana byla dostavěna v září roku 2000. Slavnostní zpřístupnění se uskutečnilo 17. 9. téhož roku a zúčastnili se ho čelní představitelé všech významnějších církví působících na území České republiky, vědeckou obec zastupovali Zdeněk Měřinský, Jiří Sláma a autor, nechyběli ani hosté ze Slovenska. Novostavba není vysvěcena, je pouze posvěcena. To dovoluje její využívání všem církvím. Interiér se také stal dějištěm mnoha kulturních akcí, koncertů, výstav i svatebních aktů. A jestliže před realizací do míst s vyznačenými základy někdejšího kostela sv. Jana doslova „zabloudilo“ několik set lidí za rok, pak k oběma objektům – národní kulturní památce

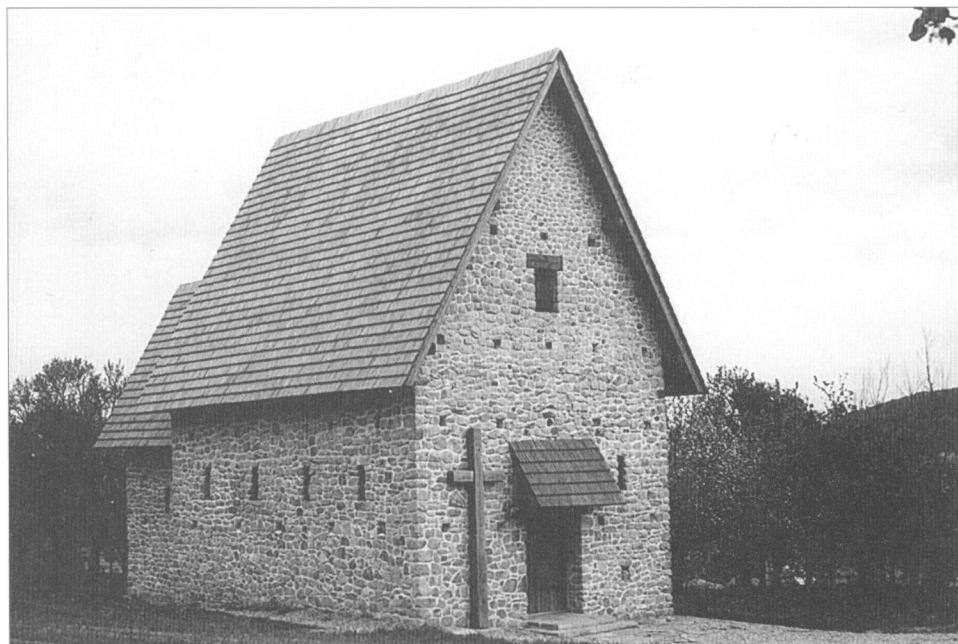
a hypotetické stavební rekonstrukci téhož kostela – už ročně směřovaly tisíce návštěvníků. Dá se říci, že tím byl také položen základ budoucího archeologického skanzenu.

2. Archeologický skanzen

Duchovním „otcem“ myšlenky vybudovat v blízkosti NKP – raně středověkého kostela sv. Jana v Modré archeologický skanzen byl opět Miroslav Kovářík. Byl to také on, který po schválení záměru zastupitelstvem obce Modrá dal podnět ke vzniku tvůrčí skupiny skanzenu. V té se uplatnili zástupci odborných kruhů (archeolog, etnograf, architekt), regionu Buchlov a Zlínského kraje, podnikatelské sféry a samozřejmě obce Modrá. Obec také podala několik žádostí o udělení grantů a účelových dotací z příslušných programů nejen domácích, ale i evropských institucí. Ve svém snažení byla úspěšná, což se stalo zásadním předpokladem a zároveň základním kamenem zahájení samotné realizace modranského archeologického skanzenu.

a) Archeologický výzkum

Plocha, která připadla v úvahu pro výstavbu skanzenu, se rozkládá jižně od NKP – kostela sv. Jana v Modré na parcelách č. 650/1, 650/4 a 648/1. Bezprostředně navazuje na jižní hranici ochranného pásma NKP. Rozprostírá se v těsné blízkosti silniční komunikace směřující od Starého Města na Velehrad, nedaleko od odbočky do obce Modrá. V průběhu středověku a zřejmě i pravěku kolem procházela jedna z nejvýznamnějších komunikací vycházející ze středního Pomoraví a skrze Chřiby směřující na Kroměřížsko a Brněnsko. Leží na dohled významného církevního centra Velehrad, od něhož je vzdálená asi 600 m. Plochu budoucího skanzenu charakterizuje mírně svažité terén, který se sklání ve směru od severu k jihu do inundace Salašského potoka, k nově obnoveným konventním rybníkům. Jde o místo velmi výhodné k zakládání trvalých pravěkých a raně historických sídel vystavené dlouhodobému slunečnému svitu a přitom chráněné před studenými severními větry i větry od jihu a západu, blízko proudící vody. Přesto však až do roku 2002 v těchto místech žádný archeologický

Obr. 3. Modrá, archeologický skanzen, hypotetická rekonstrukce raně středověkého kostela sv. Jana. Foto autor.

výzkum prováděn nebyl. Nicméně na západním svahu inkriminovaného návrší na parcelách č. 645/2 a 646 byly při záchranných výzkumech v letech 1997 a 2001 odkryty sídlištní objekty z přelomu doby halštatské a laténské, dále časně laténské a také obilní jáma z doby Velké Moravy, tedy z doby prvotní existence modranského kostela sv. Jana (Galuška 2002, 57, Vaškových–Menoušková 2003, 100–107).

K prvním archeologickým odkryvům v místech budoucího skanzenu došlo v roce 2002. Byly vedeny v horní (severní) části svahu polohy „Hrubý díl“ a měly podobu na sebe navazujících obdélníkových sond o rozměrech 5×10 m. Už tehdy se dotkly jen těch míst, kde se předběžně počítalo s realizací objektů mocenského areálu archeologického skanzenu. Podobně jako v roce 2001 byly i zde, v severozápadním rohu parcely 650/1, odkryty sídlištní objekty z konce doby halštatské a časně laténské a také objekty z doby Velké Moravy, zejména hluboké obilní jámy. Další výzkumy vedené v roce 2003 už bezprostředně souvisely se zahájením zemních prací na archeologickém skanzenu. Byly prováděny jen v těch místech, která byla vyhrazena pro realizaci objektů skanzenu nebo v místech, která mohla být narušena výstavbou jeho zázemí (např. rozsáhlá plocha stávajícího parkoviště zkoumána nebyla). Kromě sídlištních objektů z období pozdně halštatského, laténského a velkomoravského byly nově objeveny objekty z období mladohradištního, z 10.–12. století, jeden objekt z pozdní doby římské a také kostrové hroby náležející podle charakteru hrobové výbavy do období velkomoravského. Ty se nacházely jen v severní části parcely 650/1 a také na parcele č. 648/1 mimo skanzen, blíže kostelu. Prozatím poslední výzkumy byly na ploše archeologického skanzenu realizovány v létě roku 2004, tedy už po jeho otevření. Opět se dotkly jen jednoho výkopu narušeného místa a dále míst, kde se počítá s výstavbou bezbariérového chodníku. Ten propojí plochu skanzenu s plochou, jejíž součástí je i NKP Modrá. Opět byly nalezeny sídlištní objekty z pozdně halštatského a časně laténského období a také slovanské obydlí z 9. století. V blízkosti kostela na soukromé parcele č. 645/2 pak došlo k objevení kostrových hrobů, které s velkou pravděpodobností představují pokračování kostelního pohřebiště jižním směrem.

Dosavadní archeologické výzkumy prokázaly, že v jižní části katastru Modré v poloze „Hrubý díl“ existovalo na rozhraní doby halštatské a laténské a následně pak v období časně laténské velmi významné a rozsáhlé osídlení. Důležité je také objevení sídliště starých Slovanů z 9. století, tedy těch lidí, kteří pomáhali stavět a následně užívali kostel a pak v jeho okolí našli i místo svého posledního odpočinku. Neméně významné je také zjištění, že tito lidé odsud neodešli, ale naopak zde jejich potomci po tři století žili dál a na začátku 13. století se dočkali příchodu bratrů cisterciáků – zakladatelů velehradského kláštera.

b) Idea a realizace archeologického skanzenu

V době tvorby ideje a vlastní naplně budoucího archeologického skanzenu, když už byl do značné míry rozpoznán význam daných míst pro dobu časně laténu a o významu Modré v období Velké Moravy se vědělo už dávno před tím, byly zvažovány dvě základní varianty: 1. Skanzen-sídliště Keltů a nebo Slovanů? 2. Použití za základ rekonstrukcí na místě objevených archeologických objektů a nálezů a nebo v tomto směru využít spíše bohatosti lokalit středního Pomoraví? V souvislosti s odpovědí na druhou otázku se jako rozhodující ukázala skutečnost, že dosavadní výzkumy neposkytly dostatek kvalitního materiálu, aby bylo možné využít jen místních, modranských zdrojů. V souvislosti s první otázkou pak zcela jasně rozhodlo, že dějinný význam regionu středního Pomoraví a vlastně i Modré tkví především v období Velké Moravy, v době prvotní christianizace Moravanů, v době konstituování počátků české státnosti.

Autorem základního ideového návrhu i prostorového členění subjektu s názvem „Archeologický skanzen Modrá, velkomoravské opevněné sídliště středního Pomoraví“ se stal autor této stati. Jako výchozích přitom bylo použito poznatků z dlouhodobého archeologického působení ve Starém Městě. Na základě toho došlo k rozčlenění plochy budoucího skanzenu na jednotlivé funkčně odlišné areály tak, aby jako celek vytvářely ucelený pohled na velko-

moravské opevněné sídliště. Vedle pisatele této stati, jenž dále vytvořil náplň opevňovacích prvků a mocenského a řemeslnického areálu, se jako autor uplatnil Miroslav Vaškových, který zpracoval areál sídlištně-hospodářský. Na vzhledu zástavby tvořící zázemí skanzenu se autorsky podíleli všichni zainteresovaní, tedy jak archeologové, etnograf a architekti, tak i představitelé obce a firmy Staveko provádějící stavební práce. Pro všechny realizované objekty bylo snahou autorů vybrat v archeologických objevech minulosti i současnosti takové nálezy, které by poskytovaly co možná nejvíce poznatků, na základě nichž by bylo možné postavit jejich pravděpodobné rekonstrukce. Šlo samozřejmě o takové objekty, kde nálezy z nich pocházející zároveň dovolovaly určit původní funkci objektů, tedy zda šlo o obydlí, výrobní či skladovací objekt a podobně. Kromě Starého Města, odkud pochází největší část vybraných objektů, byl dále použit materiál z výzkumů v Uherském Hradišti-Sadech, sídlišti na „Dolních Kotvicích“, z Uherského Ostrohu-Kvačic, Ostrožské Nové Vsi a z Modré. V jednom případě došlo k využití archeologického nálezu obilní jámy s vypalovacími stěny objevené na místě při výzkumu v roce 2003. Byla ponechána tzv. in situ, pouze ji překryla dřevěná konstrukce s rákosovou střechou, aby za deště nedocházelo k její destrukci. Architektonické řešení celého skanzenu je dílem Josefa Pavliše a jeho spolupracovníků z firmy Ekola, výraznou měrou a to i v souvislosti s jednotlivými stavbami se na něm podílela zahradní architektka Klára Könnigová. S ní spolupracoval a důležitou roli při samotné realizaci staveb sehrál etnograf Vít Hrdoušek, nápomocen byl i archeolog-experimentátor Bohumír Dragoun. Realizaci objektů modranského skanzenu provedli pracovníci firmy Staveko Jiřího Huňky.

Prezentačně představuje archeologický skanzen v Modré v daném místě sice „ideální“ formu opevněného sídliště, která však vzešla z výsledků dlouholetých urbanistických vyhodnocování velkomoravských center, zejména Starého Města a jejímž základem jsou stavení vybudovaná na podkladě konkrétních archeologických nálezů.

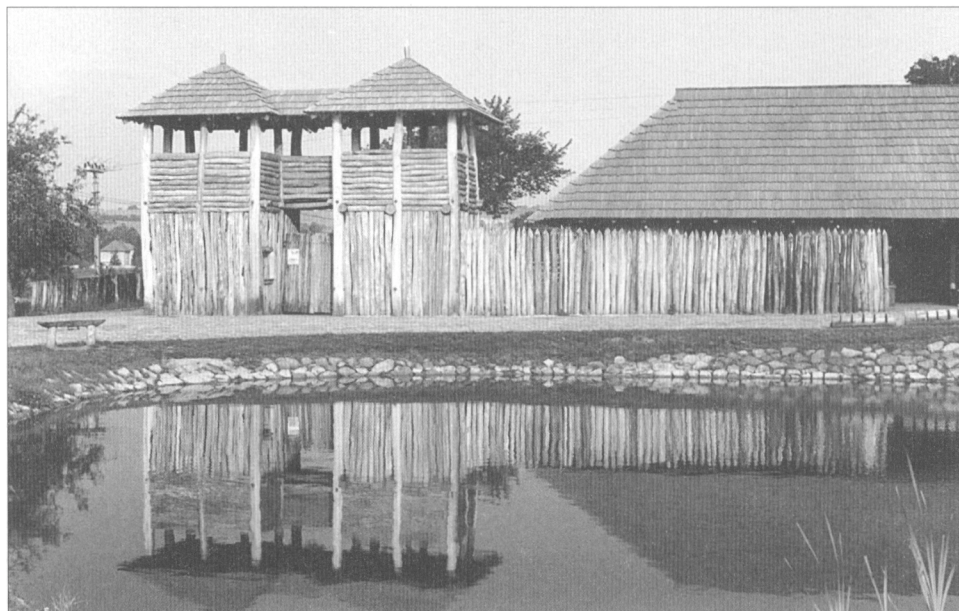
Archeologický skanzen v Modré, jeho opevnění a ohrazení, začal být budován na rozhraní zimy a jara roku 2003. Objekty vnitřního areálu se začaly stavět až po dokončení hlavní části archeologických výzkumů na samém sklonku léta a začátku podzimu. Na konci roku 2003 byla podstatná část objektů tzv. „pod střechou“. Práce neustaly ani mezi Štědrým dnem a posledním dnem v roce Silvestrem, takže hovořit o nějakém zahajovacím termínu v roce 2004 vlastně ani není možné. Zastavily se až 19. června 2004, kdy byl archeologický skanzen v Modré zpřístupněn veřejnosti. Ovšem ani nyní, na začátku roku 2005, není ještě úplně dobudován. To se týká především výmazů štítových stěn některých objektů a jejich vybavení užitkovými předměty a nástroji.

Archeologický skanzen nebyl a ani nemohl být stavěn metodami běžnými v prostředí experimentální archeologie, či lépe experimentu v archeologii (k tomu např. Popelka 2000, 207–211, Tichý 2000, 207). Těmi lze v určitém krátkodobém termínu postavit jeden možná dva objekty, nikoliv však celé sídliště. Tak pružné termíny agentur a subjektů poskytujících finanční prostředky na krytí tak velkých projektů, jaký představuje archeologický skanzen v Modré, ovšem neexistují. Proto při rozhodování, zda realizovat výstavbu a mít prostředky na celý skanzen jednorázově, na velmi krátké období jejich využití, či nemít nic, jsme se rozhodli pro realizaci a tím nicméně i pro nezbytné využití moderních pracovních nástrojů (zejména motorových pil). Ukázalo se to jako nezbytné i proto, že ve snaze o co nejdělsí dobu funkčnosti dřevěných staveb se při jejich výstavbě v rámci skanzenu uplatnil téměř výhradně tvrdý dub a to i na těch místech, kde v archeologicky zjištěných situacích naši předkové používali snadněji opracovatelné druhy dřeva. Je známo, že zpracovávání dubu pomocí seker a ručních pil představuje namáhavou, poměrně dlouhotrvající práci, byť třeba příčná štípatelnost je za jistých podmínek dobrá (Anýž–Slezák–Štěpán–Thér–Tichý 2002, 93). Tím ovšem netvrdím, že v průběhu prací nedocházelo k experimentům, např. co se týká možnosti při mechanickém sdrhávání kůry z kmenů nebo v souvislosti s upevňováním rákosových došek na konstrukce střech. O dlouhodobé systematické provádění experimentů a jejich dokumentování však nešlo. S tím se počítá až do budoucna.

c) Současný vzhled archeologického skanzenu

Z hlediska urbanistického má archeologický skanzen v Modré podobu zčásti opevněného, zčásti hrazeného sídliště tzv. návesního typu, tedy s volným prostranstvím uprostřed a zástavbou po jeho obvodu (obr. 2). Tato zástavba je tvořena čtyřmi funkčně odlišnými areály a vstupní částí s ekonomicko-hospodářským zázemím skanzenu. Hlavní objekt vstupní části představují dvě masivní věže se stanovými střechami vzájemně propojené ochozem (v jedné je umístěna pokladna, druhou se vystupuje na ochoz). Podkladem pro jejich výstavbu se stala tzv. propust potoka Salaška odkrytá na sklonku 70. let 20. století v místech, kudy zmíněný potok vtékal skrze vnější opevnění tvořené dřevěnohlinitou skořepinovou konstrukcí do areálu velkomoravského Starého Města (Marešová 1980, 240). Je pravděpodobné, že tuto propust v podobě dvou věží umístěných po obou stranách Salašského potoka stavitelé zhotovili proto, aby s jejich pomocí mohli lépe bránit jinak zřejmě slabou obrannou pozici. V Modré jsme však propust zrekonstruovali v místě vstupu do areálu skanzenu. K věžím se přimyká palisádové opevnění s vnitřním sníženým ochozem, které má podobu skořepinové hradby. Vzniklo na podkladě konstrukce nejjihnější části vnějšího opevnění Starého Města, tzv. Christinova valu (Hrubý 1965, 215–222). Podstatnou část hrazení plochy skanzenu ovšem představuje masivní plot z vertikálních prvků-kůlů, horizontálně opletených silnými pruty.

První část vnitřní zástavby nacházející se v západní polovině skanzenu představuje sídlištně-hospodářský areál. Jeho nejjihnější část tvoří dvě zahlobená obydlí. Jedno představuje „klasickou“ zemnici s nízkým obvodovým kůlovým rámem a se střechou opírající se o zem, druhým je objekt s proutím vyplétanými stěnami omazanými hlínou a s pecí vysunutou mimo rámec jeho interiéru. První stavení vzniklo na základě dosud nepublikovaného nálezu v Uherském Ostrohu-Kvačicích, podkladem pro realizaci druhého se stal objekt č. 6 z Uherského Hradiště-Sadů (Marešová 1985, 20, tab. 7). Třetím objektem v jihozápadní části skanzenu je rozsáhlá srubová stavba s přístavkem, vlastně obydlí s velkou pecí a obilnicí, ve které se zřejmě uskutečňovala i výroba kamenných přeslenů. Tak alespoň interpretovala svůj archeologický nález, objekt č. 39 z Uherského Hradiště-Sadů, který nám posloužil jako podklad pro hypotetickou rekonstrukci, Kristina Marešová (1977, 29–38). Směrem k severu,

Obr. 4. Modrá, archeologický skanzen, vstupní areál s věžemi, palisádou a částí objektu rychlého občerstvení. Foto autor.

proti svahu, se jakoby v řadě nacházejí další objekty sídlištně-hospodářského areálu. Prvním z nich je rozměrná nadzemní kleť, jakási spižirna a sklad zároveň, pro kterou jako podklad posloužil objekt č. 25 ze staroměstské polohy „U Víta“ (Galuška 1989, obr. 2). Následují dvě obydlí s podlahou na původní úrovni terénu, pro něž jako archeologického podkladu bylo využito objektů č. 21 a 22 ze Starého Města z polohy „Nad haltýři“ (Hrubý 1965, 119, 121, obr. 47:3 a 49:2). Jedno představuje typický srub se sedlovou rákosovou střechou a s kamennou pecí uprostřed, pro druhé jsme využili konstrukčních možností vyplývajících ze stop po vertikálních nosných kůlech a také interpretace nálezné situace popsané Vilémem Hrubým. Stěny tohoto obydlí jsme postavili za užití nepálených hliněných válků a zmíněných kůlů, střecha je z rákosových došků. Války se mezi kůly kladly diagonálními směry, takže konečný výsledek připomíná zdivo vytvořené starobylou technikou „opus spicatum“ (k tomu např. Kovářů 2003, 12). To je způsob, který sice pro velkomoravské období asi nebyl příliš typický, nicméně podle Viléma Hrubého mohla uvedená obydlí patřit kovoliticům pracujícím v nedalekém slévačském okrsku „Nad haltýři“. Mezi těmi nelze vyloučit přítomnost cizích mistrů, jimž mohlo zmíněné obydlí náležet. Na samém severním okraji sídlištně-hospodářského areálu modranského skanzenu stála pekárna, vlastně srub s proutím vyplétanými štíty a sedlovou rákosovou střechou. V samém středu jejího interiéru, na výrazné zemní lavici stály dvě kopulovité „chlebové“ pece s ústími směřujícími do obslužné, snížené části. Podkladem pro tuto stavbu byl objekt č. 42 z Uherského Hradiště-Sadů (Marešová 1985, 33–34. Tab. 52). Součástí pojednávaného areálu je také už uvedený originální nález obilnice s přístřeškem nacházející se za pekárnou a poblíž stojící další pultový přístřešek překrývající repliku obilnice nalezené při výzkumu na Modré v roce 2002. Konečně posledním objektem je studna. Její šachta, do hloubky 3 m obložená dřevěnou srubovou konstrukcí, je kryta stanovým rákosovým přístřeškem neseným čtyřmi rohovými kůly. Nachází se v jižní části areálu, před řadou obydlí a je replikou studny objevené Vilémem Hrubým ve Starém Městě „Nad haltýři“ (Hrubý 1965, 159–163). Jako celek vytvářejí stavení sídlištně-hospodářského areálu uspořádání ve tvaru písmene „L“.

K sídlištně-hospodářskému areálu náležejí ještě políčka a hrazené výběhy pro domácí zvěř. Políčka se rozkládají za řadou obydlí v nejzápadnější části skanzenu a jsou oplocena, aby na nich pěstované plodiny nebyly požírány volně se pohybujícími ovci, kozou a dalšími zvířaty. Prase má vzhledem k pochopitelným důvodům svůj oplocený výběh, který se přimyká k obydlí-dílně na lupkové přesleny.

V nejvyšším místě svahu, těsně nad pekárnou sídlištně-hospodářského areálu, se nacházejí objekty areálu mocenského. Tvoří je kamenná stavba palácového typu a k ní přiléhající rozměrný srub (obr. 7). Kamenná stavba je 18 m dlouhá a 10 m široká, výška stěn dosahuje 3,2 m. Je vystavěna z plochých lomových kamenů přivezených ze severních svahů Beskyd, sedlovou střechu tvoří hliněné vypalované komponenty křtiny antického charakteru, hotovené ručně podle nálezů ze Starého Města a Uherského Hradiště-Sadů (Galuška 1996, 40–41, Hrubý 1970, 95–102). Podlaha je z malty lité na kamenný a šterkový štět. Strop je plochý, deskový, nesený středovou řadou mohutných kůlů a příčně kladených trámů ležících na obvodovém zdivu a středové trámové ose. Zevnitř je objekt omítnut a bíle vymalován, vně má strukturu kamenného na maltu kladeného zdiva. Podkladem této stavby palácového typu se stal nález ze Starého Města z polohy „Na Dědině“ (Galuška 1990, 124–132), jehož památkově upravený pravděpodobný průběh základů je v současnosti organickou součástí místního hřbitova. Srubová stavba představuje zázemí reprezentačního objektu, jakousi kuchyni. Její střecha je sestavena z dřevěných štípaných šindelů, podlaha je však z dusané hlíny. V místě nálezů „Na Dědině“ se u palácové stavby také objevil přístavek, ten měl ovšem litou maltovou podlahu.

Třetím areálem archeologického skanzenu na Modré je areál řemeslnický. Rozkládá se na téže úrovni svahu jako mocenský areál, leží však o cca 30 východněji. Sestává ze čtyř rozměrných staveb a tří volně stojících pecí krytých přenosnými přístřešky. Nejbližší k mocenskému okrsku se nachází dlouhá stavba s proutěnými částečně hlinou omazanými

Obr. 5. Modrá, archeologický skanzen, objekt pekárny srubové konstrukce s vyplétaným štítem a rákosovou střešou. Foto autor.

Obr. 6. Modrá, archeologický skanzen, rekonstrukce nadzemní části studny, v pozadí stavby sídlištně-hospodářského areálu. Foto autor.

stěnami a rákosou pokrytou střechem. Jsou v ní umístěny předměty dokládající zpracování dřeva a textílií, tedy např. vertikální tkalcovský stav nebo proutěné koše. Stavba sice nepředstavuje žádný pokus o repliku konkrétního archeologického objektu, volně však vychází z tzv. dlouhých výrobních objektů, které na základě objevů na Pohansku u Břeclavi poprvé popsal B. Dostál (1986, 97–137), a které známe i ze Starého Města, např. z polohy „Za radnicí“ (Galuška 1991, 55). Druhou stavbou řemeslnického areálu je velký, trvale však neobývatelný, rozměrný srub se dvěma výrobně-tepelnými zařízeními a s rákosovou střechem, do něhož je umístěna dílna velkomoravského klenotníka. Jde o specializované pracoviště, vzniklé na podkladě centrálního výrobního objektu č. 49 klenotnického okrsku odkrytého v rámci řemeslnického areálu ve Starém Městě v poloze „U Víta“ (Galuška 1989, 412–419, obr. 6). Dalším objektem je kovárna. Představuje ji stavba se stěnami omazanými hlinou a se sedlovou střechem ze štípaných šindelů. Uvnitř se nachází výheň a menší otevřené ohniště. Stavba vznikla na podkladě objektu č. 5 ze staroměstské polohy „U Víta“, ve kterém byl kromě jiných nálezů objeven depot téměř 40 kusů drobných sekerovitých hřiven (Galuška 1992, 126–131, obr. 5). V sousedství kovárny se nachází dílna hrncíře představovaná výrazně protáhlou stavbou lehké konstrukce s proutím vypletenými stěnami a šindelovou střechem. V jejím středu stojí rozměrná vypalovací pec, součástí jsou dřevěné konstrukce na vysoušení keramiky. Podkladem pro vybudování této hrncírny se stal dosud nepublikovaný objekt č. 63 z polohy „U Víta“ ve Starém Městě, při jehož průzkumu se našlo více než 3 000 kusů zlomků keramiky typické pro staroměstsko-uherskohradištskou aglomeraci. I tento objekt, stejně jako předchozí dva, byl součástí rozsáhlého řemeslnického areálu Starého Města „U Víta“, jenž vyvíjel svoji činnost v průběhu druhé poloviny 9. století, tedy ve vrcholném období Velké Moravy.

Volně stojící pece – dvě hutnické a jedna hrncířská – nacházející se v nejnižší položené části řemeslnického areálu představují prozatím spíše jen vizuální doplněk, než jeho skutečně funkční součást. Nicméně naším cílem je vybudování takových pecí, aby v nich mohly být uskutečňovány pokusné experimentální tavby železné rudy, vypalována keramika a také slévány barevné kovy. V této souvislosti bude nezbytná spolupráce s těmi institucemi a odborníky, kteří už v dané problematice mají zkušenosti, např. s Archeologickým ústavem AVČR-expedicí Mikulčice nebo s Technickým muzeem v Brně.

V místech za řemeslnickým areálem, v nejvýchodnější části plochy archeologického skanzenu, se nachází poměrně značná nezastavěná plocha. Tato byla prozatím využívána jako hrazený výběh pro domácí zvířectvo, v budoucnu se však právě v těchto místech počítá s realizací replik dalších objektů a to metodou experimentální archeologie.

Čtvrtým areálem skanzenu je areál církevní. Tvoří jej objekt NKP s vytyčenými základy raně středověkého kostela sv. Jana a jeho trojrozměrná hypotetické stavební rekonstrukce (viz 1. část této stati). Od hlavní plochy po svahu nížeji se nacházejícího archeologického skanzenu je církevní areál oddělen dvěma soukromými pozemky. Jejich majitelé však souhlasí s realizací bezbariérového chodníku, který oba subjekty vzájemně propojí. V současnosti je církevní areál dostupný původním chodníkem ze západní strany od silnice do obce Modrá nebo je možné se k němu dostat odbočením z cyklostezky, která vede podél oplocení východní strany archeologického skanzenu.

Nezbytnou součást archeologického skanzenu představují objekty a plochy, které lze obecně shrnout pod termín ekonomicko-hospodářsko-kulturní zázemí. První představuje soubor dvou, resp. tří staveb stojících poblíž vstupních věží, který je z čelního, vnějšího pohledu částečně překryt palisádou. Jedná se o objekt rychlého občerstvení s venkovním zastřešeným posezením s pecí a o informační centrum s nevelkým deskovým představeným pódiem. Zatímco první je volně přístupný všem kolemjdoucím lidem, druhý je dostupný jen návštěvníkům skanzenu. Oba objekty mají stěny omlitny hliněnou maltou, jejich vnější konstrukce je z dřevěných komponentů, střechu tvoří šindele. Lze proto říct, že svým vzhledem tato stavení nikterak nenarušují celkový rámec archeologického skanzenu. Další součást zázemí tvoří poměrně rozměrné deskové pódium umístěné v dolní, jižní části plochy

Obr. 7. Modrá, archeologický skanzen, část srubu s šindelovou střechou a část hypotetické rekonstrukce stavby palácového typu se střechou z hliněných komponentů antického charakteru mocenského areálu. Foto autor.

poblíž zemnice sídlištně-hospodářského areálu a palisádového opevnění. Jeho součástí je stavba srubové konstrukce se sedlovou střechou. Navenek se tato stavba nijak neodlišuje od okolní zástavby, její interiér však poskytuje odpovídající zázemí účinkujícím na pódiu. Pódium slouží k pořádání náročnějších tematických vystoupení (např. soubor Hradišťan), za zhoršené dostupnosti jednotlivých objektů archeologického skanzenu (např. po dešti) jsou na jeho ploše uskutečňovány výklady průvodců. Volný střed skanzenu bývá při vystoupeních využíván jako hlediště, v době pořádání jarmarků jsou na něm umístovány mobilní stánky. Většinou se však na jeho ploše jen volně pasou ovce a kozy. Konečně poslední plochou zázemí je cvičiště lukostřelců nacházející se na parcele č. 648/1 mezi severní hranicí skanzenu a prvním soukromým pozemkem táhnoucím se jižně od plochy NKP. Je dostupné jen návštěvníkům archeologického skanzenu. V místech před vstupem do skanzenu jsou vybudována stání pro auta a autobusy a také malý rybníček s kapry.

3. Závěr

Archeologický skanzen tvořený dvaceti jedna replikami raně středověkých objektů v současnosti disponuje několika formami aktivit. Základní je spojena s každodenní individuální nebo organizovanou prohlídkou areálu. V jejím rámci se mohou návštěvníci dále seznámit s experimentálním pěstováním užitkových rostlin a s chovem domácích zvířat, s pracemi při obnově obydlí a s činností na archeologickém výzkumu. O víkendech jsou pořádány celodenní tematicky zaměřené akce jako jarmarky medu a medoviny, rukodělných výrobků a podobně, dále prezentace spojené s ukázkami ze života starých Slovanů (realizovány byly např. svatba a pohřeb), koncerty a vystoupení větších o menších souborů, dále lukostřelecké závody pro veřejnost a přednášky. Plocha skanzenu už také posloužila filmovým tvůrcům z Rakouska a ČR, kteří zde natáčeli sekvence hraných dokumentů o Velké Moravě i o Keltech. Je také pozitivní, že v průběhu krátké doby se okolo vedoucího skanzenu Lubomíra Slámy vytvořila skupina mladých nadšenců, jejíž členové se podílejí na všech zde konaných akcích a aktivitách. Vysoká návštěvnost v podobě 35 000 lidí je svědectvím, že Archeologický

skanzen Modrá, velkomoravské opevněné sídliště středního Pomoraví si už v prvním roce své existence v rámci výchovně-vzdělávacích turistických atrakcí východní Moravy vydobyl významné postavení (Galuška 2004).

Literatura

- ANÝŽ, R. – SLEZÁK, M. – ŠTĚPÁN, M. – THÉR, R. – TICHÝ, R., 2002: Rekonstrukce studny v Centru experimentální archeologie Všestary, (Re)konstrukce a experiment v archeologii 3/2002, 83–104.
- CIBULKA, J., 1958: Velkomoravský kostel v Modré a začátky křesťanství na Moravě. Praha 1958.
- DOSTÁL, B., 1986: Velké zahlobené stavby z Břeclavi-Pohanska, SPFFBU E 31, 1987, 97–137.
- GALUŠKA, L., 1989: Výrobní areál velkomoravských klenotníků ze Starého Města-Uherského Hradiště, Památky archeologické LXXX, 1989, 405–454.
- GALUŠKA, L., 1990: Predběžné hodnocení výzkumu profánní kamenné architektury ve Starém Městě „Na Dědině“. In: L. Galuška (sestavovatel); Staroměstská výročí, 121–136. Brno 1990.
- GALUŠKA, L., 1991: Velká Morava. Brno 1991.
- GALUŠKA, L., 1992: Dvě velkomoravské kovárny s depoty ze Starého města, Časopis Moravského muzea – vědy společenské LXXVII, 1992, 123–161.
- GALUŠKA, L., 1996: Uherské Hradiště-Sady. Křesťanské centrum Říše Velkomoravské. Brno 1996.
- GALUŠKA, L., 2002: Deset let archeologických výzkumů Moravského zemského muzea v oblasti Starého Města (1992–2001), Přehled výzkumů 43 (2001), 51–69.
- GALUŠKA, L., 2004: Slované. Doteky předků. O životě na Moravě 6.–10. století. Brno 2004.
- GALUŠKA, L. – VAŠKOVÝCH, M., 2003: Památník Velké Moravy. Uherské hradiště 2003.
- HRUBÝ, V., 1965: Staré Město, Velkomoravský Velehrad. Praha 1965.
- HRUBÝ, V., 1970: Střešní krytina velkomoravského kostela v Uherském Hradišti-Sadech. In: Sborník Josefu Poulíkovi k šedesátinám, 95–102. Brno 1970.
- HRUBÝ, V. – HOCHMANOVÁ, V. – PAVELČÍK, J., 1955: Kostel a pohřebiště z doby velkomoravské na Modré u Velehradu, Časopis Moravského muzea – vědy společenské XL, 1955, 42–126.
- KOVÁŘŮ, V., 2003: Kdo a jak vyráběl stavební prvky, Památková péče na Moravě 7, 2003, 11–14.
- LICHARDUS, J., 2003: Grundriss einer Altslawischen Holzkirche von Modrá, Slovenská archeológia LI-1, 2003, 109–118.
- MAKYŠ, O., 2003: Realizácia experimentálnych rekonštrukcií stavieb – poznámky, (Re)konstrukce a experiment v archeologii 4/2003, 201–210.
- MAREŠOVÁ, K., 1977: Přesleny ze sadského lupku, Časopis Moravského muzea – vědy společenské LXXII, 1977, 29–38.
- MAREŠOVÁ, K., 1980: Archeologický výzkum velkomoravského Starého Města v r. 1979, Časopis Moravského muzea – vědy společenské LXV, 1980, 240–242.
- MAREŠOVÁ, K., 1985: Uherské Hradiště-Sady. Slovanské sídliště na Dolních Kotvicích. Brno 1985.
- NEVĚŘIL, J., 1940: Velehrad v obrázcích, Sborník Velehradský 1940, Nová řada č. 11, 70–80.
- POPELKA, M., 2000: Několik poznámek k experimentální archeologii, Rekonstrukce a experiment v archeologii 1/2000, 207–211.
- POŠMOURNÝ, J., 1961: Stavební umění velkomoravské říše, Architektura ČSSR XX, 1961.
- TICHÝ, R., 2000: Experimentální archeologie nebo experiment v archeologii? Rekonstrukce a experiment v archeologii 1/2000, 207.
- VAŠKOVÝCH, M. – MENOŠKOVÁ, D., 2003: Nové poznatky k osídlení Uherskohradištska, Slovacko 2002, XLIV, 93–112.
- VAVŘÍNEK, V., 1980: Nálezy velkomoravské církevní architektury jako historický pramen. In: B. Doštal–J. Vignatiová (edit.); Slované 6.–10. století, 277–288. Brno 1980.

Zusammenfassung

Archäologisches Freilichtmuseum in Modrá

Im Jahr 2004 ist in der Tschechischen Republik, etwa 70 km östlich von Brno, bei der Gemeinde Modrá (Bez. Uherské Hradiště), ein neues und ausgedehntes archäologisches Freilichtmuseum zugänglich gemacht worden. Das Freilichtmuseum breitet sich auf einer Fläche von 1,5 ha aus und stellt eine „Großmährische befestigte Siedlung des mittleren Marchgebiets“ des 9. Jhs. dar. Das Freilichtmuseum befindet sich in der Nähe sehr bekannter archäologischer Lokalität mit den Resten der frühmittelalterlichen St. Johann-Kirche aus der Zeit des Großmährens. Auf der Fläche des archäologischen Freilichtmuseums haben die archäologischen Grabungen eine starke Besiedlung vom Ende der Hallstattzeit bis zum Anfang der Latènezeit und auch aus der Zeit des Großmährens und aus den weiteren Jahrhunderten bis zum Ende des 12. Jhs. freigelegt.

Im Freilichtmuseum befinden sich 21 Bauten, die aufgrund der archäologisch freigelegten Objekten in Staré Město, Uherské Hradiště-Sady, Modrá, Uherský Ostroh und Ostrožská Nová Ves ausgebaut wurden.

Die Bauten im archäologischen Freilichtmuseum stellen fünf selbständige Areale dar. Im 1. Siedlungsareal werden verschiedene Wohnungstypen, Wirtschaftsbauten, Getreidegruben, Brunnen und eine Bäckerei dargestellt. Im Areal des Machtzentrums befindet sich ein ausgedehnter Steinbau mit einem gebrannten Tondach und mit gegossenem Mörtelfußboden. An diesen Steinbau knüpft ein Blockbau der Küche an.

Ein wichtiger Bestandteil des archäologischen Freilichtmuseums ist die Stelle des Originalfundes der großmährischen Kirche, die durch ihre Fundamente bezeichnet ist. In der Nähe steht eine neu ausgebaute Steinkirche – eine hypothetische Baurekonstruktion des Originalfundes.

Das 4. Areal ist handwerksmäßig. Es befinden sich dort eine Schmiede, eine Juwelierwerkstatt, Töpferei und eine verbundene Werkstatt, in der Hölzer, Knochen und Geweih bearbeitet wurden. Unweit steht ein Hütten- und ein Töpferofen.

Die Befestigung des Freilichtmuseums bildet eine Palisade mit einem Umgang an der Innenseite, zwei gewaltige Türme und ein geflochtener Zaun. Das Hinterland des Freilichtmuseums bilden die Bauten des Informationszentrums und einer schnellen Erfrischung. Beide angeführte Bauten sind aus Holz gebaut, auf der Oberfläche sind mit Lehm verschmiert und mit einem Schindeldach bedeckt. Dem Ansehen nach bilden beide Gebäude einen organischen Bestandteil des Freilichtmuseums.

In fünf Monaten kamen ins Freilichtmuseum mehr als 35 000 Besucher. Nicht nur die Aktivitäten, die das Freilichtmuseum den Besuchern anbietet, sondern auch deshalb, daß das Freilichtmuseum in einer touristischen und ethnographisch interessanten Landschaft Mährens, in Slovácko, liegt. In der Nähe befinden sich weitere Denkmäler, wie ein bedeutendes kirchliches Zentrum Velehrad, eine mittelalterliche Burg Buchlov und das großmährische Zentrum Staré Město bei Uherské Hradiště.

Abbildungen:

1. Der östliche Teil des Katasters der Gemeinde Velehrad und die südliche Hälfte des Katasters der Gemeinde Modrá mit der Bezeichnung der Fläche des archäologischen Freilichtmuseums und des Nationalen Kulturdenkmals Modrá mit der großmährischen St. Johann-Kirche.
2. Modrá. Archäologisches Freilichtmuseum. A – Eingang mit den Befestigungselementen. B – siedlungswirtschaftliches Areal, C – Machtareal, D – handwerksmäßiges Areal, E – Objekte und Fläche des Hinterlandes.
3. Modrá. Archäologisches Freilichtmuseum. Hypothetische Rekonstruktion der frühmittelalterlichen St. Johann-Kirche. Foto der Verfasser.
4. Modrá. Archäologisches Freilichtmuseum. Eingangsareal mit den Türmen, einer Palisade und einem Teil des Objekts der schnellen Erfrischung. Foto der Vervasser.
5. Modrá. Archäologisches Freilichtmuseum. Objekt der Bäckerei in einer Blockkonstruktion mit einem ausgeflochtenen Schild und Rohrdach. Foto der Verfasser.
6. Modrá. Archäologisches Freilichtmuseum. Eine Rekonstruktion des oberen Teils eines Brunnens, im Hintergrund befinden sich Bauten des wohnungswirtschaftlichen Areals.
7. Modrá. Archäologisches Freilichtmuseum. Ein Teil des Blockbaus mit dem Schindeldach und eine hypothetische Rekonstruktion eines Palastbaus mit einem Dach aus Lehmkomponenten des antiken Charakters. Foto der Verfasser.